

КОНЦЕПЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНСТИТУЦІЇ У ЗАРУБІЖНИХ РОЗРОБКАХ

THE CONCEPT OF ECONOMIC CONSTITUTION IN FOREIGN SCIENTIFIC WORKS

Шершун К.П.,
*здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Статтю присвячено дослідженню походження та розвитку концепції економічної конституції у країнах Європи та пострадянського простору.

Ключові слова: конституція, економічна конституція, ордолібералізм, євроінтеграція.

Статья посвящена исследованию происхождения и развития экономической конституции в странах Европы и постсоветского пространства.

Ключевые слова: конституция, экономическая конституция, ордолиберализм, евроинтеграция.

This article is dedicated to the origin and development of the economic constitution concept in European and post-soviet countries.

Key words: constitution, economic constitution, ordoliberalism, European integration.

Актуальність теми. У той час, коли у європейській науці конституційного права давно ґрунтується поняття «економічна конституція», науковці країн пострадянського простору приділяють незначну увагу цьому терміну. Аналіз доктрини економічної конституції у своїх розробках проводять такі вітчизняні вчені, як Г.Н. Андреева, Н.А. Боброва, В.В. Вольчик, Г.А. Гаджиев, И.П. Фаминський, А. Чаусовський.

Виклад основного матеріалу. Історію зародження поняття «економічна конституція» пов'язують із Гуго Коллонтаєм – польським політичним діячем, одним із авторів Конституції Польщі 1791 р. [1]. Він запропонував на рівні з так званою політичною, прийняти ще й моральну та економічну конституції [2]. Такий акт мав гарантувати державне забезпечення росту виробничої сфери, вирішити проблеми землеволодіння селян, збільшити розміри державних капіталовкладень, впровадити практику кредитів тощо. Дані ідеї не знайшли свого втілення у польських реаліях того часу, проте дослідники не залишили праць Гуго Коллонтая без уваги.

Основоположник теорії інституціоналізму, французький юрист Моріс Оріу виділяв два аспекти конституції: перший – політичний, який включав у себе організацію влади та участь громадян у формуванні та функціонуванні владних інститутів; другий – соціальний, що охоплював індивідуальні права та свободи громадян. Важливим результатом його досліджень стало виділення кожного шару конституційного регулювання як окремої характеристики конституції [3, с. 55].

До початку ХХ ст. норми конституцій Європи містили значну кількість норм, регулюючих економічні відносини, а тому виділення їх в окремий предмет дослідження було неминучим. У цей пе-

ріод у економічній теорії широкого поширення набула теорія ордолібералізму – концепція вільного, заснованого на приватнокапіталістичній власності та ринковому механізмі саморегулювання економіки [4]. Серед науковців існує думка, що саме представники школи ордолібералізму сформували сучасну концепцію економічної конституції. В. Ойкен у своїх працях писав, що термін «економічна конституція» вживається у трьох значеннях: по-перше, в якості юридично детермінованої, суворої економічної моделі, по-друге, у ньому зустрічаються положення про співпрацю між теорією і юридичною практикою в реалізації економічної конституції; по-третє, на думку вченого, вона виступає як «тотальне юридико-конституційне і економічне рішення» [5, с. 19].

У 1936 р. Ф. Бем, В. Ойкен та Г. Гроссман-Дерт публікують так званий «Ордо-маніфест», де в якості першочергових завдань вони висувають ідею синтезу політичної економії і права, випереджаючи цим американських неонституціоналістів на чверть століття. Трактатування всіх практичних питань політико-правового та політекономічного характеру повинне відповідати ідеї економічної конституції. Під економічною конституцією, вважають автори маніфесту, «повинно розумітися загальне політичне рішення щодо того, як слід організувати економічну сферу країни» [6, с. 10].

Саме цей документ засвідчує першу згадку про економічну конституцію як про самостійне поняття – незалежне ані від теорії ордолібералізму, ані від теорії конституції. Окрім цього, представники школи ордолібералізму вперше ввели поняття соціального ринкового господарства, яке в подальшому мало значний вплив на формування ідей економічної конституції. Зокрема, В. Репке писав: «Ринкова економіка в повністю атомізованому,

пролетаризованому суспільстві являє собою щось інше порівняно з ринковою економікою в суспільстві з широким розпиленням власності, стійкими джерелами засобів існування, здоровою соціальною структурою і багатством справжніх спільнот, що дають людині опору (сім'я, громада, сусідство, професія, релігійно-духовні суспільства), з противагами для ринково-цінових механізмів, за індивідами, у яких є коріння і чиє існування не можна відірвати від природних життєвих опор, в суспільстві з рівновагою владних груп і широким самостійним середнім станом, зі здоровими відносинами між містом і селом, промисловістю та сільським господарством» [7, с. 2].

Дослідження свідчать про те, що сам термін «економічна конституція» вперше ввів у обіг німецький вчений Е. фон Беккерат, який розумів під економічною конституцією певний «порядок власності, договору і праці, форму і вираз державного втручання, а також організацію і техніку виробництва і розподілу» [7, с. 3].

На концепцію економічної конституції мали значний вплив такі проблеми, як матеріальна і формальна конституція, поняття економічного порядку, тема експропріації та чимало інших. Проте її межі не встановлюються лише визначенням можливого впливу держави на економіку. Важливим компонентом концепції економічної конституції є економічні права і свободи як особлива група прав і свобод, а також питання взаємовідносин праці та капіталу [3, с. 58].

Нова конституційна модель, що сформувалася після Другої світової війни, базувалася на ідеях соціальної ролі держави, посилення її регулюючої ролі, обмеження прав власності [8, с. 27]. Під впливом концепції економічної конституції країни Європи були змушені пристосовуватися до нових економічних вимог шляхом прийняття конституційних поправок або тлумачень. Так, у Конституції Греції сказано: «Власність знаходиться під захистом держави, проте права, що впливають з неї, не можуть здійснюватися на шкоду загальним інтересам». Конституція Франції наголошує на тому, що: «Закон визначає основні принципи режиму власності, речових прав, цивільних і торгових зобов'язань».

Детально питання економіки відображені в багатьох конституціях, прийнятих у другій половині XX ст., – Іспанії, Італії, ФРН, Португалії, Бразилії, Перу, Швейцарії, Південно-Африканської Республіки.

Значних змін концепція економічної конституції зазнала після світової кризи комуністичного ладу. Саме в той період у конституціях почали з'являтися положення, які обмежували владні повноваження у сфері важелів впливу на економічну сферу та чітко визначали межі економічної політики держави. Ця еволюція відображає розвиток

продуктивних сил у новому столітті – індивідуалізованого виробництва та інформаційних технологій [8, с. 29].

Чимала кількість західних розробок, присвячених цьому питанню, свідчить про досягнення певного консенсусу у визначенні параметрів економічної конституції. Еластичність концепції дозволяє «приміряти» її до реалій конкретної країни. Цей фактор відіграє важливу роль у питаннях європейської інтеграції, адже немаловажною є можливість адаптування економічної конституції до регламентації економічних відносин кожної держави. Вчені вважають, що феномен даної концепції полягає у її першочерговому наднаціональному впливі на правові інститути, які тим чи іншим чином регламентують економічні процеси. Це означає, що навіть ті країни, де економічна конституція не набула значного поширення в силу особливостей правової системи, повинні певною мірою адаптуватися до її базових принципів, адже основні економічні документи ЄС прийнято саме на основі концепції економічної конституції [3, с. 61].

Окрім країн Європи свої дослідження концепції економічної конституції проводять також вчені держав постсоціалістичного простору. Це стосується і Польщі, і Хорватії, і Росії тощо. Паралельно з теоретичними розробками відбуваються і практичні спроби реалізації принципів концепції. Суддя Конституційного суду РФ Г.А. Гаджиєв пише, що реалізація положень «економічної конституції» за минулий після її прийняття час перебувала під впливом великої кількості різних факторів – як внутрішньополітичних, так і зовнішньополітичних чинників впливали на те, що відбулася зміна уявлень про деякі конституційні цінності, що відносяться до блоку економічної конституції. Як визнають науковці, стрижнем економічної конституції РФ є конституційний принцип свободи економічної діяльності. Економічна свобода за змістом передбачає насамперед свободу підприємництва. Так, у ст. 8 Конституції РФ сказано: «У Російській Федерації гарантується єдність економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг і фінансових засобів, підтримка конкуренції, свобода економічної діяльності. У Російській Федерації однаково визнаються і захищаються державна, муніципальна й інші форми власності».

Висновки. Концепція економічної конституції набула світового поширення в першу чергу завдяки своїй еластичності. Саме її здатність пристосовуватися до сучасних правових та економічних реалій кожної країни дозволяє запроваджувати її фундаментальні принципи у життя. Динамізм концепції дозволив прийняти основні документи Європейського Союзу на базі принципів економічної конституції, тому для подальшої євроінтеграції необхідним кроком є ґрунтовна розробка концепції економічної конституції вітчизняними вченими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кралюк П. Спільна спадщина: Гуго Коллонтай та Кременецький ліцей / П. Кралюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portala4.pl.ua/kultura/4396-spilna-spadshchyna-hugo-kollontai-ta-kremenetskyi-litsei>.
2. Шаправський С.А. Суспільно-політична діяльність Гуго Коллонтая (1750–1812) : автореф. дис.... к. іст. н. : спец. 07.00.02 / С.А. Шаправський ; Національний університет «Острозька академія». – Львів, 2009. – 22 с.
3. Андреева Г.Н. О месте концепции «экономической конституции» в европейском дискурсе / Г.Н. Андреева // Журнал российского права. – 2007. – № 12. – С. 54.
4. Економічний енциклопедичний словник // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.subject.com.ua/economic/slovník/5075.html>.
5. Ойкен В. Основные принципы экономической политики / В. Ойкен ; пер. с нем. ; под. общ. ред. Л.И. Цедилина и К. Херрманн-Пиллата, вступлен. О.Р. Лациса. – М. : «Прогресс». – 1995. – 496 с.
6. Нуреев Р.М. Социальное рыночное хозяйство: концепции, практический опыт и перспективы применения в России / Р.М. Нуреев. – М., 2007. – 325 с.
7. Билалова Ж. Концепция «экономической конституции» и её практическая значимость / Ж. Билалова. // Конституционное и муниципальное право. – 2010. – № 8. – С. 2–13.
8. Гаджиев Г.А. Конституционная экономика / Отв. ред. Г.А. Гаджиев. – М. : Юстицинформ, 2010. – 256 с.